

TECLA D'ICONI *versus* SANTA TECLA

Anna Rosa Piña Solé

La semblança actual de santa Tecla, enaltida com a verge, protomàrtir, isoapòstola i Mare de l'Església correspon a la imatge de dona ideal creada a partir del segle III pels pares de l'Església. Però la santa amaga la figura que va ser model de dona ideal en els inicis del cristianisme, una jove decidida i tenaç, capaç de transgredir les lleis de l'imperi i les normes socials de l'època: Tecla d'Iconi.

The current similarity of Saint Thecla, exalted as a Virgin, protomartyr, equal-to-the-apostles and Mother of the Church, corresponds to the image of an ideal woman created by the Church Fathers as from the third century. However, the Saint hides the figure that was the ideal woman model in the early Christianity; that is, a determined young woman, who was able to break the laws of the Empire and the social norms of the time: Saint Thecla of Iconium.

PARAULES CLAU:

Tecla d'Iconi,
llegenda, cristianisme,
arquetipus femení

KEYWORDS:

Thecla of Iconium,
legend, Christianity,
female archetype

La semblança actual de santa Tecla, patrona de les ciutats de Tarragona i Sitges, enaltida com a verge, protomàrtir, isoapòstola i Mare de l'Església, correspon a la imatge de la dona ideal creada a partir del segle III pels Pares de l'Església. Però la venerable santa amaga la figura que fou el model de dona ideal en els inicis del cristianisme, una jove decidida i tenaç, capaç de transgredir les lleis de l'imperi i les normes socials de l'època, ens referim a Tecla d'Iconi, la protagonista de l'apòcrif *Actes de Pau i Tecla*.

Les Actes de Pau i Tecla

Les *Actes de Pau i Tecla* (en endavant *ATH*), datades en el tercer quart del segle II, relaten uns fets ocorreguts a mitjan de la centúria anterior.¹ El primer testimoni escrit que tenim de l'obra és Tertul·lià, un dels pares apologetes de l'església llatina. Quan al voltant de l'any 200 aquest panegíric arribà a Cartago, va provocar la indignació d'aquest jurista que manifestà:

[...] I si algunes defensen els Fets, mal anomenats de Pau, i l'exemple de Tecla, per justificar el dret de la dona a ensenyar i a batejar, cal que sàpiguen que el prevere que a l'Àsia va escriure aquesta obra, com si fos de Pau, va acabar convicte i confés d'haver-ho fet per amor a l'Apòstol i va perdre la seva dignitat. (De Baptismo 17, 4-5).

Però la condemna de Tertul·lià no va impedir que les *ATH*, basades en la narrativa oral, s'estenguessin ràpidament per la Mediterrània. Les múltiples referències que en fan diversos autors de l'antiguitat tardana en els seus escrits mostren la importància que l'obra adquirí, en alguns casos com a exemple a seguir i en altres com a perill del qual apartar-se'n. Durant el segle V aparegué una versió actualitzada, la *Vida i Miracles de santa Tecla*, obra d'un clergue de Selèucia que, seguint el mateix camí que el primer biògraf, també fou depositat.² Poc més tard, el Decret Gelasià de l'any 496 va incloure les *ATH* en la llista de texts apòcrifs, estigmatitzant i apartant definitivament aquesta obra del cànon eclesiàstic.

Històricament l'acció de les *ATH* se situa a mitjan segle I de la nostra era, a l'Àsia Menor. És l'època de màxima expansió de l'imperi romà que gaudirà d'un bon moment econòmic. L'auge comercial beneficiarà l'estatus social i jurídic de les dones que disposaran

1. Aquest article està basat en el meu Treball Final de Carrera, *Tecla d'Iconi, més enllà de la llegenda. Estudi del paper desenvolupat per la dona en el cristianisme primitiu a través de la protagonista de les Actes de Pau i Tecla*. [document en línia]. <<http://hdl.handle.net/10609/6443>>.

2. Erròniament, durant segles s'ha atribuït aquesta obra a Basili de Selèucia. La realitat és que l'anònim autor va ser depositat per aquest bisbe.

de més llibertat gràcies al seu treball. L'àmbit geogràfic de l'obra es correspon amb el primer viatge missioner de Pau de Tars narrat en els *Fets dels Apòstols*. El missatge d'aquest apòstol en les *ATH* es concentra en la figura de Tecla d'Iconi que es revela com l'arquetip de dona ideal dels inicis del cristianisme.

Les *ATH*, de la mateixa manera que les cartes paulines, mostren com les primeres comunitats cristianes es reunien en les anomenades esglésies domèstiques on s'hi desenvolupaven funcions de culte, hospitalitat, patronatge, educació, comunicació, serveis socials, evangelització i missió.³ Aquestes cases acostumaven a ser la llar de persones benestants, majoritàriament vídues. Com que la casa era el lloc propi de la dona, la seva potestat en aquest àmbit era considerada d'allò més natural. Les cartes autèntiques de Pau (*Romans, 1 i 2 Corintis, Gàlates, Filipencs, 1 Tessalonicencs i Filèmon*) són un testimoni de l'activa col·laboració femenina en la missió i en la consolidació del moviment cristià per l'antiga Mediterrània.

La llegenda de Tecla d'Iconi

La protagonista de les *ATH*, una jove de família pagana benestant, va néixer cap a l'any 30 a Iconi –l'actual Kònia, a Turquia–, una ciutat de la llavors província romana de Síria. La història s'inicia quan la noia té disset anys i està pròxima a contraure matrimoni amb Tami-ris, un dels homes més importants de la ciutat. A l'entorn de l'any 47, Tecla escolta predicar a Pau de Tars en una casa veïna i queda tan commoguda que, presa d'un sobtat enamorament espiritual, decideix abandonar la família i rebutjar un futur matrimoni avantatjós per seguir a qui ella considerarà a partir d'aquell moment el seu mestre.

L'endemà de la seva fugida, troben a Tecla arraulida als peus d'aquell desconegut de qui n'ha quedat embadalida per la paraula. El martiri al qual és condemnada a petició de la pròpia mare no fa més que reafirmar la seva actitud, tot i que no es consuma perquè Déu ve a salvar-la d'una mort segura. El miracle obrat per Déu sanciona l'acció de Tecla i indica el camí de la veritat que Pau predica. Els dos plegats abandonen la ciutat d'Iconi i segueixen camí cap a Antioquia. En arribar-hi, davant la mirada impassible de Pau que nega conèixer-la, la noia és assetjada sexualment per Alexandre, una personalitat d'aquesta ciutat. L'aspecte transvestit no ha pogut ocultar la bellesa de la jove que es veu obligada a defensar-se tota sola, deixant públicament en ridícul l'agressor que la denunciarà davant el prefecte de la ciutat.

Per aquesta causa Tecla és condemnada a ser llançada a les feres, però una lleona la defensarà i morirà per ella en la lluita. L'exasperació d'Alexandre serà tal que sotmetrà la jove encara a més suplícis. En el darrer martiri, advertint la proximitat de la mort, Tecla es llença en un sot ple d'aigua i de foques ferotges alhora que exclama: «En el nom de Jesucrist, el darrer dia jo em batejo!» (*ATH*, 34). Un llampec enviat per Déu matarà a l'instant les foques monstruoses

3. A les *ATH* aquestes funcions es desenvolupen a casa d'Onesifor, el veí de Tecla.

i alliberarà Tecla que, a partir d'aquell moment, portarà una vida autònoma dedicada a l'ensenyament itinerant de l'Evangelí. En els darrers anys de vida es retirarà a Selèucia on «després d'il·luminar molta gent per les paraules de Déu, s'adormí en un son benaurat» (Ath, 43).⁴

■ Interpretació de l'obra

Segons els estudis antropològics, per poder situar-nos correctament en la mentalitat de la societat mediterrània tradicional, hauríem de considerar l'existència d'un model que relaciona els valors honor-vergonya amb la dicotomia home-espai públic/dona-espai privat. D'acord amb aquesta interpretació l'«honor» és un concepte associat a l'home, mentre que la «vergonya», està vinculada a la dona. En aquest tipus de societats les dones són vistes com a éssers vulnerables, necessitades d'una especial protecció que es manifestarà en l'establiment de divisions que separin l'esfera pública de la privada.

Seguint el model que acabem d'exposar, en l'antiguitat greco-romana i també en la jueva, les dones estaven limitades a l'esfera privada de la llar i destinades al matrimoni i a la maternitat. Conseqüentment, la conversió al cristianisme significà per a la dona prendre consciència de si mateixa, de la seva dignitat i de la igualtat amb l'home. Va ser així que es va sentir capaç de sortir del marc imposat pels valors culturals i socials que la restringien al paper de mare i esposa. Les següents paraules de M. J. Hidalgo explicarien, en part, la transcendent decisió que va prendre Tecla:

*La abstinencia sexual y la correspondiente renuncia al matrimonio y a la maternidad tiene para la mujer una dimensión que va más allá de la consideración de la virginidad como modelo de vida a seguir. Expresa mucho más, expresa la posibilidad de disponer libremente de su cuerpo, y de elegir una forma de vida al margen de los patrones socio-culturales que el paganismo le ofrecía como algo obligatorio.*⁵

Tecla trenca amb tot l'ordre establert. Quan contradia els plans de la mare i el promès s'està oposant al paper que per causa de la seva naturalesa la societat li havia reservat, alhora que està transgredint les lleis de l'imperi que l'obliguen a contraure matrimoni.⁶ La conversió al cristianisme significarà la ruptura familiar i l'apropiació d'un valor que fins llavors no li pertanyia: la virginitat.⁷ A més, ha gosat traspassar els límits de la llar, de l'espai privat, per mostrar-se públicament, sense vergonya.

Si la conversió significà la ruptura familiar, el martiri representarà la ruptura social. Assumir voluntàriament el procés martirià implicarà per a la dona arrogar-se el valor masculí de la fortalesa i el coratge. Aquest camí suposarà la destrucció de la seva bellesa, associada a la feminitat i a la sexualitat, és a dir, el martiri serà l'única manera d'accedir a la vida eterna reservada només als homes. Consumada la mort, el màrtir apareixerà als ulls de la comunitat com un ésser especial, susceptible de representar el Déu dels cristians. Amb la condició de màrtir desapareixeran les diferències de gènere.⁸

La llibertat aconseguida per Tecla està associada a un procés de virilització consistent en una inversió dels valors tradicionals, que es tradueix en tot moment en la invasió física i/o moral de l'espai masculí. Tecla assumeix progressivament uns valors que la situen

4. Aquesta és la versió més antiga que coneixem de les Ath. Les addicions de les versions posteriors són les que fan referència a la desaparició de Tecla entre les roques d'una gruta quan anava a ser violada i va quedar fora un braç.

5. HIDALGO DE LA VEGA, M.J., (1993) «Mujeres, carisma y castidad en el cristianismo primitivo». A: *Gerión* [article en línia] (N.11), p. 230. <<http://revistas.ucm.es/ghi/02130181/articulos/GERI9393110229A.PDF>>

6. August va revolucionar el dret de la família amb tres lleis dels anys 18 i 17 aC i 9 dC. En elles obligava les capes superiors de la societat al matrimoni i la fecunditat i sancionava la resistència amb la incapacitat d'heretar.

7. Com que Pau creia que la «parusia» era imminent, acosellava mantenir-se pur en cos i ànima, estat assolible a través de la castedat.

8. PEDREGAL RODRÍGUEZ, A., (2000). «Las mártires cristianas: género, violencia y dominación del cuerpo femenino». *Studia histórica, Historia Antigua* (núm. 18), p. 283.

en l'àmbit contrari: a ella li pertany l'honor, però no la vergonya; ella conquerirà l'espai públic i abandonarà per sempre més l'àmbit privat representat per la llar familiar. El fet que la societat prengués consciència de la visibilitat pública de les dones fou motiu d'escàndol, i aquest va ser el detonant que desfermà les tendències patriarcalitzadores dins de l'Església.

En Tecla es concentra el missatge fonamental de les *ATH* que no és altre que la doctrina essencial del cristianisme: la renúncia als valors materials i a la vida familiar, la negació del cos –i de la seva condició sexual– a través de la virginitat i el martiri, i la proclamació de l'existència d'un únic Déu que salva aquells que expressen la seva fe en Crist ressuscitat. A saber, la verge d'Iconi emula en les *ATH* l'arquetip de Crist crucificat, encarnant en si mateixa tots aquells valors que conformaven el model de la cristiandat entre les primitives comunitats cristianes.

En les *Actes de Pau i Tecla* història, llegenda i mite se solapen per transmetre'ns la fe i el sentiment religiós que impregnava les primeres comunitats cristianes. Tot i així, el seguit de miracles que hi apareixen ha incomodat alguns estudiosos pel caràcter fabulós que li aporten. Tanmateix, el mite expressat en forma de miracle sintetitza el missatge fonamental que ens vol transmetre l'obra, és la manifestació del sentit de la transcendència tal i com la percebien aquelles comunitats. Els miracles no desvirtuen en absolut el valor de la narració perquè no pretenen explicar realitats històriques, sinó veritats eternes, d'una dimensió molt més complexa. Així doncs, no és apropiat donar una interpretació estrictament històrica a les *ATH* perquè en aquest relat la història és només la base, el teixit sobre el qual es construeix i es representa la cosmovisió d'un poble.

Fresc mostrant a Pau i Tecla a la cova de sant Pau a Efes. Segons el teòleg John Dominic Crossan ambdues imatges tenen la mateixa alçada, cosa que indica que gaudien d'igual importància per l'autor de l'obra. El fet de que tots dos tinguin la mà dreta aixecada vol dir que disposaven de la mateixa autoritat. S'observa que la imatge de Pau està intacta mentre que la de Tecla té els ulls i la mà dreta ratllats. Tot plegat indica que aquesta suposada igualtat no fou acceptada per aquells que, posteriorment, van cegar la imatge femenina.

■ Consideracions finals

Tot i que el contingut de les *ATH* s'ajusta perfectament a l'ortodòxia cristiana del moment en què el text fou redactat, és fàcil advertir que la imatge de la protagonista no ha resultat prou convenient per a l'Església oficial. Força, coratge, fermesa, autodomini o independència són alguns dels trets que defineixen el seu temperament, característiques que, d'altra banda, estan associades a la virilitat en la cultura mediterrània tradicional. Hem vist com Tecla va ser capaç de subvertir l'ordre i els valors establerts en la societat greco-romana, però, en base a l'abast i l'acollida que va tenir l'obra, podem pensar que la seva actuació va ser ben vista des de la perspectiva cristiana dels dos primers segles de la nostra era, si més no en els cercles femenins que la van popularitzar.⁹

La vinculació de Tecla a la figura de Pau la va dotar a nivell popular d'un prestigi del qual no en gaudia dins l'ortodòxia eclesiàstica, de manera que, a la patristica li resultà més pràctic adoptar-la com a símbol que eradicar-ne el culte. El model d'ascetisme femení, que en els inicis del cristianisme va estar associat a una certa condició d'independència i d'autorealització, va ser aprofitat per l'Església com a mètode de control i disciplina dels grups de dones amb aspiracions emancipadores. La virginitat es dissociarà llavors de les funcions d'itinerància, ensenyament i apostolat per a ser, en sí mateixa, la metàfora de la redempció i la fe en Crist. La defensa a ultrança que Tecla fa d'aquesta virtut serà utilitzada pels pares de l'Església dels segles III i IV amb la finalitat de construir i difondre l'arquetip de la dona verge en oposició al model femení de la mare i esposa postulat pel paganisme i el judaisme.

Serà així com Tecla es convertirà en el model de la virginitat. La seva audàcia serà ara una arma utilitzada solament en la defensa de la puresa, el menyspreu del món terrenal i la fe en Crist. Ja no

se'n parlarà de les seves transgressions: l'abandonament del domicili familiar, els suborns per passar la nit al costat d'un estranger de qui se n'havia enamorat per la paraula i a qui va seguir fins a patir el martiri, l'ensenyament itinerant de l'Evangeli, la baralla cos a cos amb Alexandre, el transvestisme o l'autobateig. Tots aquells fets que van provocar l'ira de Tertul·lià quedaran enrere per donar pas a una imatge etèria, de perfecció gairebé celestial. La culminació d'aquest arquetip virginal la trobarem en *El banquet de les deu verges* de Metodi d'Olimp, obra composta al voltant de l'any 300. En aquest panegíric Tecla, considerada ja com una «esposa de Crist», representarà l'esperit de l'Església.

Tanmateix, en ple segle XX, quan el model de la santa ja no servia a l'Església institucional, el *Calendarium Romanum General*, promulgat el 1969, va reduir el santoral, remetent moltes commemoracions de sants als calendaris particulars. Aquest fou el cas de santa Tecla. Els motius al·legats per a la seva exclusió no resulten gaire convincents, però el cert és que a la pàgina 140 de l'esmentat calendari diu que la memòria de santa Tecla que fou introduïda en el calendari romà durant el segle XI ha estat esborrada perquè el seu culte no té altre fonament que les *Actes Apòcrifes de Pau i Tecla*.

Tanmateix, la personalitat de Tecla d'Iconi ha desbordat una vegada més els límits imposats per l'Església institucional a l'arquetip de la santa. En les darreres dècades l'interès pel paper desenvolupat per la dona en el cristianisme primitiu ha destacat la importància d'aquest personatge que és motiu d'estudi tant des del corrent de la història de la dona com des de la teologia feminista. D'aquesta manera, tot i haver-li estat retirada la seva condició de santa, Tecla d'Iconi no es resigna a desaparèixer de la memòria col·lectiva, revelant-se així com una figura mítica.

9. Diversos estudiosos del cristianisme primitiu consideren que aquesta obra circulava entre els cercles femenins de l'època. Davies no té cap dubte en afirmar que va ser escrita per una dona (DAVIES, S. L. (1986). «Women, Tertullian and The Acts of Paul». *Semeia* (núm. 38) pp.139-143).

Bibliografia

- DRAGON, Gilbert (1978). *Vie et Miracles de Sainte Thècle. Texte grec, traduction et commentaire*. Bruxelles: Société des Bollandistes.
- PUIG I TÀRRECH, Armand (coord.) (1990). *Apòcrifs del Nou Testament*. Ed. Col. Clàssics del Cristianisme. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, S.A.
- VIZMANOS, Francisco de B. (1949). *Las Vírgenes cristianas de la Iglesia Primitiva. Estudio histórico-ideológico seguida de una Antología de tratados patrísticos sobre la virginidad*. Col. Biblioteca de Autores cristianos. Madrid: La Editorial Católica, S.A.
- DUBY, George; PERROT, Michelle (dir.), (1991). *Historia de las mujeres en Occidente. Vol. 1, La Antigüedad*. Madrid: Altea, Taurus, Alfaguara.
- ELIADE, Mircea, (2005). *Historia de las creencias y de las ideas religiosas (Vol.2)*. Barcelona: RBA Coleccionables, S.A. (Col. Grandes Obras de la Cultura).
- La Bíblia a Internet*. [text en línia]. Societat Bíblica. <<http://www.biblija.net/biblija.cgi?lang=ca>>
- MACDONALD, Margaret Y., (2004). *Las mujeres en el cristianismo primitivo y la opinión pagana. El poder de la mujer histórica*. Estella: Editorial Verbo Divino.
- OSIEK, Carolyn; MACDONALD, Margaret Y.; TULLOCK, Janet H., (2007). *El lugar de la mujer en la Iglesia primitiva: Iglesias domésticas en los albores del cristianismo*. Salamanca: Sígueme, S.L.
- PEDREGAL RODRÍGUEZ, M. Amparo. (1995). «Tecla de Iconio: La amenaza de la doble transgresión». A: PRESEDO, F. J.; GUINEA, P.; CORTÉS, J. M.; URÍAS, R. (eds). *Xaipe: Homenaje al profesor Fernando Gascó*. (pàg. 527-536). Sevilla: Scriptorium.

Primer martiri: Tecla és condemnada a morir cremada. Retaule gòtic de la catedral de Tarragona, obra de Pere Joan datada entre 1426 i 1436. Alabastre policromat sobre un sòcol de pedra calcària.